

G. STANOJEVIĆ, SENJSKI USKOCI, Beograd 1973.

Knjiga G. Stanojevića »Senjski uskoci« tiskana je 1973. Od njena izlaska proteklo je već deset godina, a ona još uvijek nije prikazana ni u jednom historijskom časopisu u Hrvatskoj iako se u njoj obrađuje važno razdoblje hrvatske povijesti.

G. Stanojević je monografiju o senjskim uskocima napisao pretežno na temelju nove, dosad neupotrebljavane građe, proučivši niz fondova iz Državnog arhiva u Veneciji. Najvažniji izvor za proučavanje povijesti senjskih uskoka dosad je bila građa koju je tiskao K. Horvat (*Monumenta historiam uscocorum illustratia*, knj. I, *Zagrabiae*, 1910, i knj. II, *Zagrabiae*, 1913.) Bila je to, međutim, pretežno građa iz Vatikanskog arhiva, koja je uskočko pitanje osvjetljavala na posredan način, preko izvještaja papinskih nuncija iz Venecije, Graza, Praga itd. Ti izvještaji imaju svoja ograničenja. U njima se o uskocima govori onako kako su bili obaviješteni papinski diplomati. Stanojević je svoju knjigu napisao na temelju mletačke građe, u kojoj se nalazi velik broj originalnih i dosad nepoznatih izvještaja o zbivanjima na Jadranu u vezi s uskocima. Proučavanje te građe omogućilo je autoru da uskočku borbu na Jadranu prikaže s mnogo novih podataka. Ali oslanjanje čitave monografije pretežno na venecijanske izvore čini stanovitu jednostranost ove knjige. Nisu dovoljno korišteni austrijski arhivi koji također sadržavaju građu o uskocima. No bez obzira na to, Stanojevićeva monografija predstavlja posebnu vrijednost jer je prva knjiga o senjskim uskocima nakon knjige B. Poparića »Povijest senjskih uskoka« (Zagreb, 1936.)

Autor je u prvom poglavlju (str. 11—23) obradio pitanje pojave uskoka u Senju. On dokazuje da se novi stanovnici Senja, preteče uskoka, pojavljuju već 20-tih godina XVI st., nakon pada Like i Krbave. U tom poglavlju, međutim, nije koristio raspravu Stjepana Pavičića o razvoju stanovništva u Senju (*Senjski zbornik III*, Senj 1968, str. 324—370). Pavičić je u tom radu opširno analizirao izvore o strukturi senjskog stanovništva od početka do sredine XVI st., kao i podatke o sastavu senjske posade, te pojavu uskoka u toj posadi. Stanojević se slaže da su naziv »uskoci« u Senj prenijeli uskoci iz Klisa (str. 23). Taj se naziv ubrzo proširio na sve stanovnike Senja koji su dobjegli s turske teritorije.

U drugom poglavlju prikazan je položaj i vojna organizacija senjskih uskoka (str. 24—43). U prikazu strukture uskočkog društva Stanojević se poziva na podatke mletačkih historičara M. Minuccia i P. Sarpia i na druge mletačke izvore. Autor je mletačke izvore zbog njihovog naglašeno neprijateljskog stava prema uskocima koristio vrlo oprezno. S pravom upozorava da ti izvori preuveličavaju negativne crte uskoka. Sam autor smatra da u

životu uskoka veliko značenje ima patrijarhalni mentalitet koji su oni prenijeli iz svojih prijašnjih postojbina.

Autor iznosi iscrpan opis uskočke odjeće, izgleda i oružja. Jednako kao i Poparić, pri tome se najviše služio podacima anonimnog Firentinca koji je neko vrijeme živio u Senju (str. 30).

Stanojević se osvrće i na shvaćanje Paola Sarpia koji »negirajući svaku čovječnost i hrabrost uskocima nastoji da ih prikaže kao obične strvodere.« (str. 31). Smatra da su Mlečani davanjem loših karakteristika uskocima nastojali opravdati vlastitu surovost prema njima.

U trećem poglavlju (str. 44—86) autor prikazuje povijest uskoka u razdoblju od pada Klisa do Ciparskog rata. U taj prikaz unio je mnogo novih podataka, tako da je to razdoblje sada opširno obrađeno. Iako autor uvodno spominje rad Vuka Vinavera (Senjski uskoci i Venecija do kiparskog rata, Istorijski glasnik 3—4, 1953, 43—66.) koji je tvrdio da je težište borbe uskoka s Venecijom upravo u to doba, u ovom se poglavlju na njega ne osvrće, niti na njegove tvrdnje.

Autor je ovdje opširno prikazao diplomatske odnose na Jadranu i značenje uskočke borbe u vezi s time. Venecija je neprekidno isticala svoj suverenitet nad Jadranskim morem (str. 48—54). Uskoci su bili prvi koji su joj taj suverenitet osporili. Priznajući mletački suverenitet nad Jadranskim morem, Turska je za sve uskočke napade na svoju teritoriju s mora okrivljavala Veneciju. Tako je Venecija, zainteresirana za dobre odnose s Turskom, bila prisiljena suzbijati uskoke. Upravo obziri prema Turskoj uvlače Veneciju u borbu protiv uskoka. »Svaki prelazak uskoka preko mletačke teritorije ili napad na trgovački brod na Jadranu bili su povreda državnog integriteta Venecije.« (str. 60). Mletačka republika već četrdesetih godina počinje voditi sistematsku borbu protiv uskoka (str. 60—61). Za tu borbu morala je povećavati svoje pomorske snage na Jadranu. Tako je npr. već 1551. godine osjetno povećana flota koja se isključivo trebala boriti protiv uskočkih barki (str. 64). Turci su u mnogo slučajeva vršili diplomatski pritisak na Veneciju koja je obećavala da će čuvati Jadransko more od gusara (str. 70 do 74).

Autor je dosta pažnje posvetio i diplomatskom sukobu Venecije s Habsburgovcima zbog uskoka u razdoblju do Ciparskog rata (str. 75—87). Iznosi različite žalbe koje su Mlečani do četrdesetih godina podnosili nadvojvodi i caru (str. 75). Venecija je zahtijevala da Habsburške vlasti spriječe napade uskoka na Turke i njihovu aktivnost na moru. Svoje zahtjeve obrazlagala je različitim argumentima. Godine 1548. Venecija je prvi puta postavila zahtjev da se uskoci protjeraju iz Senja (str. 79). Taj će zahtjev zatim neprekidno ponavljati sve do završetka uskočkog rata. Nadvojvoda je obećao 1552. da će iz Senja i iz svojih gradova protjerati venturine (str. 80). To međutim nije učinjeno. Vlasti Habsburške monarhije nisu bile spremne spriječavati napade uskoka na Turke (str. 83). Venecija pred njima nije mogla nastupati kao turski saveznik, iako su Habsburgovci ponekad izlazili u susret Veneciji i zabranjivali izlazak uskoka na more, njihovi nalozi nisu se izvršavali jer nisu raspolagali sredstvima kojima bi uskoke prisilili da ne izlaze iz Senja. Habsburgovci su već na početku sukoba oko uskoka postavili pitanje slobodne plovidbe Jadranom, tj. iznijeli prijedlog da će uskočko pitanje riješiti pod uvjetom da Venecija prizna slobodnu plovidbu Jadranom. Stanojević navodi podatke iz kojih se vidi da je pitanje slo-

bodne plovidbe pokrenuto već 1545. na sastanku austrijske i mletačke delegacije u Veneciji (str. 52). Time se ispravlja mišljenje starije historiografije da su Habsburgovci to pitanje počeli postavljati tek 1563. Venecija o pitanju slobodne plovidbe u ovom razdoblju uopće nije željela pregovarati i nije prihvaćala povezivanje uskočkog pitanja s njim.

Ciparski rat (1570—1573) između Turske i Venecije »potisnuo je u zadnji plan austrijsko-mletački sukob oko uskoka« (str. 87).

U četvrtom poglavlju (88—94 str.) autor to razdoblje opisuje kao »posljednju mletačko-uskočku suradnju«, iako je zbog zabrane austrijskih vlasti vrlo mali broj senjskih uskoka stupio u službu Venecije. Također navodi da »iako je bilo i senjskih uskoka u mletačkoj službi, potrebno je istaći da je većina najamnika bila sa mletačke i turske teritorije.« (93). Kad je rat završio, uskoci postaju ponovo problem za Veneciju jer nije znala kako da ih se oslobodi. B. Poparić nije obradio to pitanje, svodeći razmatranje o ciparskom ratu i ulozi uskoka u njemu isključivo na opsadu Klisa 1572. ne ulazeći dublje u pitanje mletačko-uskočkih odnosa. Stanojević iznosi da je mir nakon ciparskog rata zauvijek razdvojio ove neobične suradnike. »Kratak predah u mletačko-turskom ratu bila je jedna čudna epizoda u mletačko-turskom hrvanju, kao pomirenje između dvije nepomirljive vrste pred elementarnom opasnošću.« (str. 95).

Čim je sklopljen mir, uskoci ponovo napadaju mletačke lađe i provaljuju na tursku teritoriju (str. 95). Podaci mletačkog arhiva, koje koristi Stanojević, govore o novim protestima Venecije i njenog ambasadora na carskom dvoru. Upravo ti dokumenti pružaju svjedočanstvo o carevoj nemoci da riješi pitanje uskoka na zadovoljstvo Venecije, ali i to da on u tom razdoblju potpuno gubi kontrolu nad uskocima (str. 96). Venecija tada počinje blokadu Senja i formira flotilu pod posebnom komandom, čiji je zadatak isključivo borba protiv uskoka (str. 98). Stanojević prikazuje kako se u sukob Venecije umiješao i papa (str. 98). Za razliku od Bare Poparića, kome su u opisivanju uloge papinske diplomacije u ovom pitanju bili dostupni samo dokumenti Vatikanskog arhiva, Stanojević svoj opis proširuje dokumentima mletačkog arhiva, dajući znatno potpuniju sliku aktivnosti papinske diplomacije. Zahtjeve mletačke diplomacije neko je vrijeme podržavao i papa (str. 98—99). Ali papa ipak ubrzo uviđa da su uskoci borci protiv Turaka i borci za slobodnu plovidbu Jadranskim morem. Zbog toga je 1579. između pape i uskoka sklopljen sporazum kojim papa daje uskocima godišnju materijalnu pomoć pod uvjetom da ne napadaju teritoriju i podanike Svete stolice ni trgovce koji dolaze u Papinsku Državu (str. 101). Taj je sporazum uperen protiv mletačkih pretenzija na gospodarstvo nad Jadranom (str. 102).

Razdoblje do rata Habsburške monarhije s Turskom 1591. ispunjeno je neprestanim napadima uskoka na tursku i mletačku teritoriju i na mletačke brodove. To je razdoblje ujedno ispunjeno protestima Venecije i pokušajima svih zainteresiranih strana da se nađe rješenje uskočkog pitanja (105—120). Autor međutim smatra da ispod prividne želje Habsburške monarhije da riješi uskočko pitanje, sve jasnije i odlučnije izbija na površinu pitanje slobodne plovidbe Jadranom (str. 119, 122). Očito je da car želi, ističe autor, da pomoću uskoka dobije pravo slobodne plovidbe Jadranom i da izazove sukob Venecije s Turcima. Svakako, ta pretpostavka nije bez

osnova. Istovremeno sultan traži od cara Rudolfa II da riješi uskočko pitanje, »u protivnom sultan će se sam pobrinuti za zaštitu svojih podanika« (str. 125).

Žestoki uskočki napadi u proljeće 1591. na Liku, područje Neretve, te na jedan dubrovački brod i mletačku galiju, naveli su mletačkog providura da izda naređenje da nitko s brodovima punim robe ne smije ići u Senj, Rijeku i Bakar, jer će mu brod biti uništen. Ovo jasno pokazuje, ističe autor, da su mletački podanici trgovali s Hrvatskim primorjem (str. 127—128). Ogorčen napadima, novi bosanski valija, Hasan-paša uputio je ultimatum Veneciji u kome joj daje rok od 20 dana da se izjasni da li će paziti na uskoke ili ne (str. 128). Venecija je prisiljena na odlučnu akciju. **Tokom 1593. mletački komandant Almore Tiepolo vodi oštru borbu sa Senjanima i napada kulu Žrnovnicu i Karlobag, protiv čega protestira Habsburška monarhija jer je riječ o povredi njenog teritorija (str. 131). Hasan-paša poslije zauzimanja Bihaća predlaže Mlečanima da zajednički napadnu Senj. Venecija to želi izbjeći, te sama blokira Senj bojeći se da Turska s njom ne raskine mir (str. 133). Na carevu intervenciju Venecija je zatim digla blokadu (str. 134).**

U uvodnom dijelu VI poglavlja autor govori o prilikama u Osmanskom carstvu i na Balkanu, kao i o odnosima Turske s njenim neposrednim susjedima — Venecijom i Habsburškom monarhijom.

Iako ponešto preopširno i s mnogo detalja, Stanojević prikazuje prilike koje su prethodile osvajanju Klisa, koristeći mnoge dotad nepoznate podatke (str. 142—148). Iako kršćanske sile, a posebno Habsburška monarhija i papa sudjeluju u stvaranju planova za borbu protiv Turaka, Venecija u tome ne želi sudjelovati (str. 149). Držanje Venecije je protivno željama stanovništva Dalmacije koje je raspoloženo antiturski. »Prema jednoj vijesti, čitavo je zadarsko plemstvo bilo umiješano u zavjeru (str. 152). Ali »mletačka vlada je ocijenila da papine i careve intrige oko Klisa su isto toliko uperene protiv nje koliko i protiv Turske (str. 153). U borbama oko Klisa poginulo je mnogo uskoka i Senj je ostao gotovo sasvim bez ljudstva (str. 158). Ipak, ističe autor, »za osvajanje ove tvrđave najzaslužniji su bili mletački podanici koji su bili inicijatori i glavni zavjerenici ove akcije« (str. 159). Pitanje Klisa ne samo da je zaoštrilo habsburško-mletačke odnose kao i odnose Venecije s papom, već je Venecija napad na Klis shvatila i kao pokušaj Habsburške monarhije da se učvrsti na Jadranu (str. 163). Nakon ponovnog pada Klisa u turske ruke mletačko-uskočki odnosi postali su još zaoštreniji (str. 163).

U VII poglavlju autor prikazuje razdoblje nakon borbi oko Klisa. Kroz građu mletačkog arhiva Stanojević pruža dotle nepoznatu sliku aktivnosti pape u stvaranju kršćanskog saveza za borbu protiv Turaka. Pri tome papa naročito uporno pokušava nagovoriti Veneciju da uđe u rat, bojeći se turskog napada na Italiju (str. 166—169). Nakon borbi oko Klisa uskoci još otvorenije istupaju protiv Venecije. Autor smatra da je tome uzrok »držanje Mlečana u vrijeme kliške nesreće« (167). Iako autor navodi važne podatke iz mletačkog arhiva o reagiranju Venecije na nove uskočke napade, uzroci pojačanih uskočkih napada ostaju donekle neobjašnjeni. Ponovo se ponavljaju već dobro poznate situacije: uskočki napadi na turski i mletački teritorij, protesti Venecije i blokada Senja, odbijanje cara da ukloni uskočku posadu iz Senja i njegovi nemoćni pokušaji da nađe rje-

šenje koje bi zadovoljilo sve zainteresirane strane. God. 1598. sukob Venecije s uskocima dobio je takve razmjere da Venecija pomišlja na osvajanje Senja i Trsta (str. 177). Kao posrednik javlja se ponovo papa koji »se obraća ličnostima koje mogu doprinijeti smirenju situacije: zadarskom nadbiskupu Minucio Minuciju, administratoru senjske biskupije Markantunu de Dominisu, senjskom kapetanu Friedrichu Herbersteinu i austrijskom nadvojvodi Ferdinandu« (str. 178). U tom trenutku na scenu izlazi Markantun de Dominis, jedna od najznačajnijih ličnosti vezanih za uskočko pitanje. Njegov je zadatak da kao papin izaslanik pokuša posredovati kod cara i nadvojvode u rješavanju uskočkog pitanja. On ustaje protiv careve namjere da se iz Senja uklone venturini i smatra da treba ostaviti venturine a protjerati plaćene uskoke (str. 186—187). Za vrijeme svog boravka u Veneciji Dominis pred Senatom s odvratnošću govori o uskocima ali priznaje da se jedino oni mogu tako dobro boriti s Turcima, pa ih zbog toga treba preseliti u Otočac (str. 187). Ovi planovi bili su potpuno neprihvatljivi za nadvojvodu. Ali veliki diplomatski pritisak od strane pape i Venecije kao i vječna nestašica novca primorali su nadvojvodu da u prosincu 1600. otpočne s provođenjem odluke o preseljenju uskoka. Za provođenje ove odluke izabran je Josip Rabatta koji je već u veljači 1599. vodio u ime nadvojvode pregovore u Veneciji. Pri opisu Rabattinog poslanstva autor koristi dosad nepoznate dokumente mletačkog arhiva iz kojih se dobiva dojam da je Rabatta čovjek odan interesima nadvojvode a ne osoba koja tajno radi za Veneciju a protiv svoga gospodara (str. 178—182). Autorov stav prema Rabatti, jednako kao i prema Dominisu, ostaje ipak dosta nejasan. Čini se da su izvori koje je koristio trebali omogućiti da o tim kontraverznim ličnostima stvori jasniji sud. On se čak ne osvrće na mišljenje koje je o njima iznio Bare Poparić. Poparić je Rabattu i Dominisa smatrao mletačkim agentima i naziva Rabattu »krvolok Josip Rabatta, konfident mletački u službi austrijskoj.« (B. Poparić: Povijest senjskih uskoka, Zagreb, 1936, str. 79). Stanojević smatra da je Rabatta u Senju zastupao u prvom redu interese nadvojvode. »Iako krajnje predusretljiv prema Mlečanima Rabatta nije mogao da izađe u susret njihovom zahtjevu o uklanjanju uskoka iz Senja... Rabatta je u pregovorima s Pasqualigom dokazao da je odlučno zastupao interese cara i nadvojvode, iako je svirepo proganjao uskoke« (197). Rabattini nehumani postupci prema uskocima izazvali su također i negodovanje brojnih utjecajnih ličnosti Habsburške monarhije. »Hrvatski ban Drašković tužio se dvoru na Rabattu i zahtijevao smrtnu kaznu za njega zbog zlodjela u Senju« (str. 202). Nije dakle nimalo neobično što je Rabattu smrt zadesila upravo od uskočke ruke. »Rabattina smrt je tragedija čovjeka opijenog vlašću i sklonog nasilju« — smatra Stanojević (str. 204).

Rabattina smrt izazvala je u Veneciji zaprepaštenje i učinila kraj mletačko-habsburškom sporazumu. Generalni providur Pasqualigo predložio je Senatu da se za odmazdu okupira Senj, što je odbijeno (str. 205). U pregovorima koji su zatim vođeni u Beču između nadvojvodinog opunomoćenika i mletačkog ambasadora, Mlečanima je obećano protjerivanje uskoka ako Venecija digne blokadu Senja i oslobodi zarobljenike (str. 206). Nerazumijevanje kojim je dočekan pokušaj uskoka da dokažu da su bili prisiljeni ubiti Rabattu, prijetnja protjerivanjem i nestašica namirnica izazvana blo-

kadom svakako su dali poticaj uskocima da u razdoblju od 1602—1605. još žešće napadaju mletačku i tursku teritoriju. Ovo razdoblje autor naziva »vrhunacem uskočke borbe« (str. 205).

Kad je 1606. završio rat između Habsburške monarhije i Turske, izbio je sukob između Venecije i Rima zbog novih mletačkih zakona o crkvi. Sukob su, ističe autor, uskoci iskoristili jer su naslućivali da im može koristiti u borbi protiv pritiska Venecije. U tom sukobu podršku papi pružala je Španjolska. Venecija se zbog toga bojala da će car Senj dati Španjolcima u zakup, a budući da zna za uskočku prepisku s Španjolskom, sama je ponudila caru 300.000 talira za ustupanje Senja s okolicom (str. 225). Cilj tog prijedloga bio je, kako ističe i sam autor, da Venecija »onemogućí uskočku saradnju sa papom i Špancima« (str. 225).

Iako je posebnim članom mirovnog ugovora u Žitvi zabranjeno gusarstvo i izlazak uskocima na more pod prijetnjom smrtno kazne, oni već sredinom 1607. obnavljaju aktivnost na moru (str. 226). Carska vlast ponovo pokušava intervenirati, ali i ovoga puta bezuspješno. God. 1608. uskoci su napali Pulu. Napad na Pulu bio je, prema riječima samog autora, »najdrskiji uskočki ispad prema Veneciji i najteže poniženje koje je ona doživjela od uskoka« (str. 232). Mletačka vlada je na to odgovorila blokadom čitavog Hrvatskog primorja i Trsta. Za razliku od ranijih blokada, formalno uperenih protiv uskoka, sada je mletačka vlada izjednačila krive i prave uskoke i nedužno stanovništvo (str. 232). Ta blokada izazvala je ponovno zaoštavanje mletačko-habsburških odnosa. Autor smatra da je borba protiv uskoka bila samo izgovor koji je poslužio Mlečanima da prikriju pravi cilj blokade: otvorenu agresiju na nadvojvodine zemlje (str. 234).

Žestina uskočkih napada, od kojih nije bio pošteđen ni turski teritorij, zaoštrila je i mletačko-turske odnose. Turci opremaju kaiće na Neretvi s namjerom da napadnu Hvar, Brač i Korčulu (str. 240). Nakon što su uskoci zarobili mletačkog providura Krka, Venecija vrši veliku mobilizaciju ljudstva »što pokazuje njezinu spremnost i na posljednje mjere« (str. 241—242). U diplomatskim pregovorima Venecija ponovno zahtijeva uklanjanje uskoka. Nadvojvoda izvještava mletačkog ambasadora da je naredio da se protjeraju svi stranci, svi osuđeni i svi venturini. Nadvojvodina tvrdnja da je u Senju ostalo svega oko 150 uskoka ne odgovara istini jer je prema podacima koje navodi autor, a potječu iz mletačkog arhiva, u napadu na Obrovačku rijeku sudjelovalo oko 500 uskoka (str. 251). Usprkos nepomirljivim suprotnostima, Austrija i Venecija sklopile su 1613. godine sporazum u Beču u kome car pristaje da pod prijetnjom smrti zabrani uskocima izlaz iz Senja, ukloni dosadašnjeg senjskog kapetana, protjera zlikovce i u Senj smjesti njemačku posadu. Venecija se obvezuje da će osloboditi zarobljenike i dići blokadu Hrvatskog primorja (str. 254—255). Autor ističe da je od sporazuma imala više koristi Venecija nego Austrija, jer pitanje slobodne plovidbe Jadranom uopće nije bilo pokrenuto (str. 255). Ipak, pitanje je koliko će Venecija imati stvarne koristi od tog sporazuma? Stanojević ga naziva »računom bez krčmara«. »Njegovo izvršenje zavisilo je od ponašanja uskoka. Car i nadvojvoda nijesu raspolagali silom da obuzdaju uskoke... Bečki sporazum bio je posljednji napor Venecije i Austrije da nađu miroljubivo rješenje uskočkog pitanja« (str. 255). Odmah nakon njegovog potpisivanja sve ide po starom: uskočki napadi, žalbe Venecije, pregovori, ispričavanje austrijskih vlasti, blokade, upućivanje carskih komesara u Senj,

intervencije pape i Španjolske, austrijski zahtjevi da se riješi pitanje slobodne plovidbe. Venecija u ovom periodu djeluje protiv uskoka odlučnije nego ikad dotada, vršeći represalije nad mjestima gdje se uskoci sklanjaju. Zbog toga se raspoloženje naroda prvi put okreće protiv uskoka (str. 271). Venecija više ne želi pregovarati već želi uklanjanje uskoka iz Senja. Iako je carski komesar u Senju pogubio 14 uskočkih vođa, a 10 uhvaćenih čeka suđenje, Venecija je još uvijek nezadovoljna. Čini se da je rat neizbježan. Oružanu akciju započeo je komandant Jadrana napadom na Lovran i Volosko. 1615. slijedi napad na Karlobag. Car je pokušao postići rješenje uskočkog pitanja na temelju bečkog sporazuma. Sam autor ističe da »povratak i to nesiguran, na bečki sporazum za Veneciju je bio neprihvatljiv. Po mletačkoj ocjeni situacije, samo je rat mogao riješiti uskočko pitanje« (str. 279—280).

Rat je zaista i počeo 1615. godine. Autor kaže da je naročito teško pogodio Istru jer je prekinuo privredno jedinstvo stanovnika austrijskog i mletačkog dijela Istre (str. 281). Rat se »pretvorio u evropski diplomatski sukob u kojem u prvi plan izbija pitanje Jadranskog mora« (str. 282). Prema podacima mletačkog arhiva koje navodi autor, ne samo da je Venecija blokirala Hrvatsko primorje, već je izvršila invaziju austrijskog teritorija (str. 282). Mletačko zauzimanje Novog, autor uzima kao početak uskočkog rata. Venecija ovim ratom želi primorati Habsburšku monarhiju da jednom za svagda riješi pitanje uskoka i to u roku od dva mjeseca. Tek ako taj uvjet bune ispunjen, Venecija će obustaviti neprijateljstva. Ratna situacija razvija se uglavnom nepovoljno po Veneciju, koja je, da bi došla do vojske prisiljena izdati proglose o pomilovanju svih protjeranih s mletačke teritorije na jednu godinu, osim ako nisu protjerani iz razloga državne sigurnosti i krivotvorenja novca (str. 285). 1616. godine u mletačkoj vojsci vlada oskudica u opskrbi i providur fronta Nikolo Kontarini strahuje od rasula (str. 287). Venecija također strahuje od Španjolske koja, iako neutralna, stoji na strani Habsburške monarhije i nagovara također neutralnu Tursku da zauzme Kretu. U sukob se ponovo umiješao rimski papa koji je predložio obustavu neprijateljstava za dva mjeseca i pregovore. Car je isprva obećao da će preseliti uskoke, ali se uskoro predomislio i rekao da će ukloniti venturine i lopove a ostale ostaviti. Također traži da Venecija povuče flotu. Ona to, dakako, ne želi učiniti sve dok se uskočko pitanje ne riješi. Budući da se ratna situacija, kao ni situacija na vanjsko-političkoj sceni nije razvijala u korist Venecije, ona je bila prisiljena pristati na carev prijedlog od 29. V 1616. da u Senju mogu ostati uskoci domaćini, dok je ranije inzistirala na protjerivanju svih uskoka bez razlike (str. 292). Niti u mirovni ugovor, sklopljen u Madridu, Venecija nije uspjela unijeti klauzulu o bezuvjetnom protjerivanju svih uskoka iz Senja i ostalih mjesta (str. 293). Ugovorom je predviđeno da se dvadeset dana nakon dolaska njemačke posade u Senj sastanu dva komesara, mletački i austrijski, koji će protjerati sve uskoke koji su se u prošlom ratu bavili gusarenjem ili se još time bave (str. 294). U isto vrijeme kad i Madridski mirovni ugovor, sklopljen je i austro-turski sporazum o uskocima.

Rezultat pregovora vođenih 1617. i 1618. između austrijskih i mletačkih komesara bio je proglas 4. VI 1618. u kome se izdaje naređenje »svim uskocima, plaćenicima i venturinicima iz Senja, Bakra, Novog i ostalih primorskih mjesta pod nadvojvodinom vlašću, koji su prije rata gusarili, da

se u roku od osam dana sa ženama i djecom povuku u unutrašnjost kopna deset milja daleko od obale, pod prijetnjom smrti i konfiskovanja imovine« (str. 296). Dakako, takvu odluku bilo je lakše donijeti nego provesti. Iako su austrijske vlasti otpočele akciju preseljenja uskoka, ipak se u Senju nalazilo još dosta uskoka (str. 296). Neki su, ne sačekavši rezultate pregovora za koje su znali da će biti nepovoljni po njih, potražili zaštitu kod pape i španjolskog kralja (str. 297). Najodvažniji uskoci nastavili su gusariti, što je ozbiljno kompromitiralo napore Habsburške monarhije u rješavanju uskočkog pitanja (str. 298—299). Mnogi uskoci sklonili su se u Kraljevinu dviju Sicilija odakle su vršili prepade prema Dalmaciji (str. 302). Još uvijek nije došlo vrijeme da Venecija potpuno zaboravi na slavne Senjane. Uskočka tradicija ovog grada nije mogla biti ugašena preko noći. Autor navodi podatke mletačkog arhiva koji jasno govore da duh Senja nije skršen dokraja ni tokom XVII stoljeća (str. 305—306). U XVIII stoljeću o njima će se čuti još više jer Habsburška monarhija u vrijeme rata za španjolsku baštinu naoružava Senjane za borbu protiv francuskog brodovlja u Jadranu (str. 306). Senjani su tada izmakli kontroli i činilo se kao da su se vratila uskočka vremena (str. 307—308). »No to je ujedno bio i posljednji ropac slavnog Senja« (str. 309).

Govoreći u završnom poglavlju o posljedicama uskočkog djelovanja, autor ističe da »senjski uskoci zauzimaju posebno mjesto u historiji Hrvata i ostalih naroda Jugoslavije« (str. 310). Njihova aktivnost se čitavo stoljeće duboko odražavala na austro-mletačko-turske odnose, a često je privlačila pažnju Španjolske i Papinske Države. Za naše narode ta aktivnost važna je zbog toga što kroz nju »dolazi do čvrstog povezivanja podanika tri susjedne države: Austrije, Venecije i Osmanskog carstva« (str. 311). Za to stanovništvo uskoci su simbol slobode i otpora tuđinskoj vlasti. Zato ono pruža uskocima svestranu pomoć (str. 312—315).

Uskoci predstavljaju snažno oružje u rukama Habsburške monarhije u borbi protiv Osmanskog carstva a za ostvarivanje prava slobodne plovidbe Jadranom. »Uskoci nestaju sa historijske pozornice kada je Austrija, kao višenarodna država, smogla dovoljno snage da se odupre Osmanskom carstvu. Tursko-austrijski rat (1593—1606) uspostavlja ravnotežu snaga između Austrije i Osmanskog carstva« (str. 324). Iako su još uvijek potrebni Habsburškoj monarhiji u borbi protiv Venecije, ona ih je prisiljena ukloniti jer »postaju izvor nestabilnosti između kršćanskih država« (str. 324). Time je povijesna uloga uskoka doigrana.

Lovorka Šimić

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 16

ZAGREB

1983.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 400 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

RADOVI 16

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIC mr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija, Krčka 1, Zagreb
AVRAMOVSKI dr Živko, Neznanog junaka 21b, Beograd
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet, Zagreb
BRANDT dr Miroslav, Filozofski fakultet, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 21, Zagreb
KORUNIĆ dr Petar, Filozofski fakultet, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
MITIĆ dr Ilija, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Drago, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PERIĆ dr Ivo, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
RACKO Ljerka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
SUPPAN dr Arnold, Sveučilište, Beč
ŠIMIĆ Lovorka, Krajiška 40, Zagreb